

STRUČNI SAVETNIK - KRIVIČNOPROCESNI POLOŽAJ I SUDSKA PRAKSA

Dijana JANKOVIĆ*

Jedna od najznačajnijih novina u domaćem krivičnoprocesnom pravu je uvođenje stručnog savetnika u krivični postupak, kao lica koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje. Pružanje stručne pomoći u krivičnom postupku od strane lica koje poseduje stručna znanja iz iste oblasti iz koje je naređeno veštačenje u praksi je poznato od ranije, ali je ova vrsta davanja stručnog mišljenja dobila svoju zvaničnu formu tek dopunom i izmenom krivičnoprocesnog zakonodavstva. Kako je po svom zakonskom određenju postupanje stručnog savetnika vezano za veštačenje, posebno će biti razmotrena ovlašćenja stručnog savetnika u slučaju kada je određeno veštačenje, a u vezi sa tim i krivičnoprocesni odnos veštaka i stručnog savetnika, kao i dokazna snaga njihovih stručnih mišljenja.

Ključne reči: stručni savetnik, veštak, stručno lice

* Doktor pravnih nauka, sudija Vrhovnog suda Republike Srbije. E-mail: dijana.jankovic@vrh.sud.rs.

UVOD

Zakonik o krivičnom postupku, koji je za sudove opšte nadležnosti stupio na snagu 1. oktobra 2013. godine i koji je nakon manjih izmena i dopuna i sada na snazi (*Zakonik o krivičnom postupku*, 2021) proširio je krug krivičnoprocesnih subjekta uvodeći u krivični postupak stručnog savetnika (pored veštaka i stručnog lica), kao lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje i koje može biti angažovano od strane stranka u krivičnom postupku radi pružanja stručne pomoći u oblasti u kojoj je određeno veštačenje. Nacrtom zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku iz 2024. godine, čija radna verzija je u proceduri, dodatno je preciziran krivičnoprocesni položaj stručnog savetnika, a posebno njegov procesni položaj u odnosu na veštaka.

Uvođenje stručnog savetnika u domaći krivični postupak je značajno, jer je prvi put zakonom dato pravo odbrani, da angažuje lice koje joj može pružiti stručnu pomoć u toku krivičnog postupka.

Može se primetiti, da zakonske odredbe o stručnom savetniku, praktično predstavljaju nastavak sudske prakse, jer iako raniji Zakonici o krivičnom postuku nisu izričito propisivali mogućnost angažovanja lica koje bi u toku krivičnog postupka, pružalo stručnu pomoć odbrani, sudska praksa je poznavala njegovo angažovanje, posebno u krivičnim predmetima u kojima je postupak vođen zbog krivičnih dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja, ali veoma često i kod krivičnih dela protiv života i tela, krivičnih dela protiv službene dužnosti i drugih krivičnih dela. Nije bilo neuobičajeno i u ranijoj sudskoj praksi da odbrana priloži sudu kao dokaz veštačenje koje je obavljeno bez naredbe suda, na zahtev odbrane (npr. saobraćajno veštačenje, medicinsko veštačenje, psihijatrijsko veštačenje, finansijsko veštačenje i dr.). Takođe nije bilo procesnih smetnji da veštak koji je na zahtev okrivljenog obavio veštačenje, bude ispitan pred sudom, s tim što su takvi nalazi i mišljenja prema stavu sudske prakse, bili tretirani kao primedbe odbrane na već dati nalaz i mišljenje, s obzirom da to novo veštačenje nije obavljeno po naredbi suda, već na zahtev odbrane (*Bilten sudske prakse Okružnog suda u Kraljevu*, 2007).¹ Sve navedeno je

¹ "Nalaz i mišljenje diplomiranog inženjera, koje je dostavila odbrana u toku postupka, ne smatra se nalazom veštaka, jer nije naložen od strane suda, već stručnim mišljenjem koje je odbrana dostavila sudu u smislu primedbi na nalaz sudskog veštaka." Vid. presudu Okružnog suda u Kraljevu Kž. 41/07 od 14.2.2007. godine.

veoma slično i blisko sadašnjem procesnom položaju stručnog savetnika prema vežećem Zakoniku u krivičnom postupku.

U radu se razmatraju procesna ovlašćenja i mesto stručnog savetnika u krivičnom postupku, kao i položaj stručnog savetnika u skladu sa Nacrtom zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, čija radna verzija je završena 2024. godine, i to posebno sa aspekta odnosa sa drugim krivičnoprocesnim subjektima – veštakom i stručnim licem. Takođe je izvršen osvrt na sudsku praksu i neka sporna pitanja u sudskoj praksi koja se tiču krivičnoprocesnog položaja stručnog savetnika.

Položaj stručnog savetnika u krivičnom postupku

Stručni savetnik je lice (stručnjak, specijalista), koje pruža stručnu pomoć stranci koja ga je angažovala u oblasti u kojoj je određeno veštačenje, na planu rasvetljavanja onih pravno-relevantnih i drugih činjenica za čije je utvrđivanje potrebna primena posebnog stručnog znanja. Prema zakonskoj definiciji, stručni savetnik je lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje (čl. 125. st. 1. ZKP). Da bi organ krivičnog postupka, mogao što uspešnije da rasvetli i reši krivičnu stvar, potrebna mu je sve više pomoć drugih krivičnoprocesnih subjekata, odnosno krivičnoprocesnih stranaka i drugih učesnika u krivičnom postupku. Među ovim učesnicima posebno mesto ima stručni savetnik, kao lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje.

Pored prava da predlože veštačenje i veštaka, stranke (i to pre svega okrivljeni, iako to pravo imaju i javni tužilac, oštećeni kao tužilac ili privatni tužilac) imaju pravo da izaberu sebi stručnog savetnika uvek kada organ postupka odredi veštačenje. Postoji saglasnost pravne teorije i prakse da je uvođenjem ovog instituta ojačan procesni položaj okrivljenog, jer je on stranka koja najčešće ima potrebu za angažovanjem stručnog savetnika (Škulić, 2018, str. 9). Stručni savetnik, po prirodi svog položaja je krivičnoprocesni subject koji pruža stručnu pomoć okrivljenom i odbrani. Upravo je u tome i njegov poseban značaj sa aspekta ostvarivanja prava na odbranu i "jednakosti oružja" - odbrane i optužbe. *Ratio* uvođenja ovog instituta nije potreba za novom vrstom stručnog znanja u krivičnom postupku već "kako bi se okrivljeni ravnopravno i adekvatno suprotstavio tezama optužbe zasnovanim na nalazu i mišljenju veštaka" (Davidović, 2014, str. 122).

Primećujemo da, iako je zakon mogućnost angažovanja stručnog savetnika predvideo za stranke u postupku, što u konkretnom slučaju mogu biti okrivljeni i javni tužilac, odnosno oštećeni kao supsidijarni tužilac i privatni tužilac (Grubač, 2014, str. 115), stručnog savetnika u sudskoj praksi pre svega angažuje okrivljeni. Nesporno je da javni tužilac u prethodnom postupku kao organ postupka naredbom može odrediti veštačenje ukoliko smatra da je neophodno odrediti lice koje raspolaže potrebnim stručnim znanjem za utvrđivanje ili ocenu nekih činjenica u postupku. Dakle, javni tužilac po prirodi svog procesnog položaja, kao organ postupka može odrediti veštačenje (u istrazi ili prethodnom postupku) kada je za utvrđivanje ili ocenu neke činjenice u postupku potrebno stručno znanje (čl. 113. st. 1. ZKP). Takođe, ako javni tužilac ima neke predloge i dileme u odnosu na nalaz i mišljenje veštaka, odrediće dopunu veštačenja, odnosno ako postoje nedostaci u datom nalazi i mišljenju javni tužilac treba da ih "rasčisti" pre nego što podigne optužnicu ili optužni predlog.

Okrivljeni takve procesne mogućnosti nema, te je posebno značajno zakonsko propisivanje stručnog savetnika kao subjekta krivičnog postupka, koji može pružiti stručnu pomoć odbrani.

Shodno čl. 125. st. 2. ZKP, stranka punomoćjem ovlašćuje određeno lice kao svog stručnog savetnika u postupku. Najraniji procesni trenutak kada ona to može učiniti je određivanje veštačenja od strane organa postupka (Ilić i sar., 2012, str. 326). Sa druge strane prema stavu sudske prakse, stručni savetnik u postupku može biti angažovan samo do okončanja glavnog pretresa (*Bilten Vrhovnog kasacionog suda*, 2015).² Pored toga sudska praksa je saglasna da stručni savetnik može biti određen prvi put i na pretresu pred drugostepenim sudom (čl. 449. ZKP), iako nije bio angažovan u postupku pred prvostepenim sudom.

Stručni savetnik se ispituje o predmetu veštačenja (čl. 126. st. 1. ZKP), i tada ima priliku da izloži svoje stručno mišljenje i zaključke, ali njegov iskaz ni tada nema procesnu formu nalaza i mišljenja veštaka. Naime, prema Zakoniku o krivičnom postupku, stručni savetnik prilikom ispitivanja pred organom krivičnog postupka daje "iskaz" o predmetu veštačenja, jer tako i polaže zakletvu (čl. 126. st. 2. ZKP) "da će dati iskaz u skladu sa pravilima nauke i veštine". Dakle, njegova uloga je prevashodno u funkciji provere veštačenja, obzirom da je, kako je navedeno "lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje".

² Zaključak sa sednice Krivičnog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda 20.10.2014. godine.

Stručni savetnik mora imati iste kvalifikacije kao i veštak i ukoliko je postavljen po odredbama čl. 125. st. 2. ZKP, odnosno ukoliko ga postavlja organ postupka mora biti sa spiska stalnih sudskih veštaka (*Bilten Višeg suda u Beogradu*, 2012).³ Navedeno sledi iz odredbe čl. 125. st. 3. ZKP, kojom je propisano da se na stručne savetnike shodno primenjuje odredba čl. 114. st. 3. ZKP, a kojom odredbom je predviđeno da će se veštaci za određenu vrstu veštačenja pre svega odrediti sa spiska stalnih veštaka, a drugi veštaci se mogu odrediti samo ako postoji opasnost od odlaganja ili ako su stalni veštaci sprečeni ili ako to zahtevaju druge okolnosti.

Zakonikom o krivičnom postupku su propisani uslovi pod kojima je obavezno izuzeće stručnog savetnika, a to su isti uslovi koji su propisani i za izuzeće veštaka (čl. 125. st. 3. u vezi čl. 116. st. 1-3. ZKP) a predviđena je i mogućnost izuzeća stručnog lica (čl. 42. st. 1. ZKP).

Dužnosti stručnog savetnika u krivičnom postupku

Ukoliko stranke odluče da angažuju stručnog svetnika, postavlja se pitanje njegovog uvođenja u postupak, odnosno ne samo njegovih prava, već i dužnosti u toku krivičnog postupka. Možemo izdvojiti neke dužnosti stručnog savetnika: 1) da organu postupka podnese punomoćje (čl. 125. st. 2 ZKP), 2) da položi zakletvu (čl. 126. st. 3. ZKP) 3) da stranci pruži pomoć stručno, savesno i blagovremeno, 4) da ne zloupotrebljava svoja prava, 5) da ne odugovlači krivični postupak.

Odbijanje stručnog savetnika da ispuní ovu svoju dužnost i položi zakletvu (kao i u slučaju odbijanja zakletve veštaka) ne povlači procesne posledice, ali se može uzeti u obzir prilikom ocene njegovog iskaza (Ilić i sar., 2012, str. 328).

Ukoliko stručni savetnik prisustvuje glavnom pretresu i narušava red tako što ne poštuje naređenja predsednika veća za održavanje reda ili vređa dostojanstvo suda, može biti kažnjen novčanom kaznom u skladu sa pravilima iz odredbe čl. 370. st. 1. ZKP. Takođe, stručni savetnik može biti i prinudno doveden na glavni pretres, ako je uredno pozvan, a nije pristupio na glavni pretres niti je izostanak opravdao (čl. 384. st. 1. ZKP). Na glavnom pretresu stručni savetnik se ispituje uz shodnu primenu pravila o ispitivanju svedoka iz čl.98. ZKP, a pitanja mu neposredno postavljaju stranke i branilac, predsednik veća i članovi veća, a stručni

³ Pravno shvatanje Posebnog odeljenja Višeg suda u Beogradu - Novi Zakonik o krivičnom postupku, 2012.

savetnik može takođe neposredno postavljati pitanja uz odobrenje predsednika veća (čl. 402. st. 1. i 2. ZKP).

Shodno odredbi čl. 401. st. 1. tač. 1. ZKP stručni savetnik se upozorava da davanje lažnog iskaza predstavlja krivično delo i na osnovu čl. 473. st. 1. tač. 1. ZKP, ako je presuda zasnovana na lažnom iskazu stručnog savetnika to može biti razlog za ponavljanje krivičnog postupka (Bejatović, 2016, str. 21). Možemo na ovom mestu da ukažemo, da postoji kolizija između Zakonika o krivičnom postupku i Krivičnog zakonika (*Krivični zakonik*, 2024), koji kao izvršioca krivičnog dela davanje lažnog iskaza iz čl. 335. st. 1. KZ ne predviđa stručnog savetnika, već se kao izvršioci navedenog krivičnog dela mogu naći samo svedok, veštak, prevodilac ili tumač.

Procesni položaj stručnog savetnika prema Nacrtu zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku

Novim Nacrtom zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, koji je trenutno u proceduri, nakon donošenja radne verzije i javne rasprave 2024. godine, je dodatno “pojačano” mesto stručnog savetnika u postupku veštačenja, propisivanjem dodatnih obaveza veštaku, o obaveštavanju stručnog savetnika o vremenu veštačenja i propisivanjem obaveze suda, da mora voditi računa o saglasnosti nalaza i mišljenja veštaka i stručnog mišljenja stručnog savetnika.

Tako je odredbom čl. 56. st. 3. Nacrta zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku propisano da se u čl. 120. ZKP: “Posle st. 4. dodaje st. 5.” koji glasi: „Veštak je dužan da o danu i času veštačenja obavesti okrivljenog, branioca i stručnog savetnika”.

Takođe je odredbom čl. 59. Nacrta zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku propisano, da se u čl. 124. ZKP, posle st. 1. dodaje novi st. 2. koji glasi: „Javno tužilaštvo, odnosno sud može po službenoj dužnosti ili na predlog stranaka narediti da se veštačenje ponovi ako se nalaz i mišljenje veštaka i stručno mišljenje stručnog savetnika bitno razlikuju.”.

Navedne odredbe su posebno značajne, jer je, pored odredbe čl. 300. st. 5. ZKP kojom je propisano da je javni tužilac dužan da stručnog savetnika obavesti da može da prisustvuje veštačenju, novim Nacrtom zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, dopunom odredbe čl. 120. ZKP, propisana i obaveza veštaka, da, pored

okrivljenog i branioca, obavesti i stručnog savetnika o vremenu i mestu veštačenja.

Kada je u pitanju predlog dopune čl. 124. ZKP, u sudskoj praksi, često dolazi do situacije, da se zaključci u nalazu i mišljenju veštaka znatno razlikuju od izjave stručnog savetnika. Napominjemo, da organ postupka po službenoj dužnosti ili na predlog stranaka, na osnovu odredbe čl. 124. ZKP, može narediti da se veštačenje ponovi ukoliko oceni da postoje određeni nedostaci u nalazu i mišljenju, a posebno ako oceni da je nalaz nejasan, nepotpun, pogrešan, u protivrečnosti sam sa sobom ili sa okolnostima o kojima je veštačeno ili se pojavi sumnja u njegovu istinitost. Međutim, značajno utiče na krivičnoprocesni položaj stručnog savetnika, pomenuti predlog u Nacrtu zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, da organ postupka (sud ili javni tužilac, zavisno od faze postupka) mora posebno imati u vidu da li postoji razlika između nalaza i mišljenja veštaka i stručnog mišljenja stručnog savetnika, te da može narediti da se veštačenje ponovi ukoliko takva razlika postoji, a što je od nesumnjivog značaja za pravilno i potpuno utvrđivanje činjeničnog stanja i proveru navoda odbrane okrivljenog.

Prema sadašnjoj sudskoj praksi ukoliko se pojave suprotnosti između iskaza stručnog savetnika i nalaza i mišljenja veštaka, prema usvojenom shvatanju Posebnog odeljenja Višeg suda u Beogradu,⁴ ne bi trebalo odrediti “super veštačenje”, jer ne postoji suprotnost između dva veštačenja koja su u istoj ravni. Takve suprotnosti, mogu se rešavati ispitivanjem veštaka i stručnog savetnika, kao i sagledavanjem i ocenom, izjašnjenja i stručnog mišljenja stručnog savetnika, u svetlu drugih dokaza. Dakle, sud se prema iskazu stručnog savetnika neće odnositi kao prema novom veštačenju, već će razmotriti primedbe, pokušati da otkloni nejasnoće saslušanjem veštaka, te ako u tome ne uspe eventualno može odrediti novo veštačenje, ali ne kao “super veštačenje”, između mišljenja stručnog savetnika i obavljenog veštačenja, već će naredbom odrediti dopunu veštačenja ili novo veštačenje.

⁴ Pravno shvatanje Posebnog odeljenja Višeg suda u Beogradu - Novi Zakonik o krivičnom postupku, sa sednice održane - 31.01.2012. godine.

Zakonitost nalaza i mišljenja veštaka ukoliko stručni savetnik nije obavešten o vremenu i mestu veštačenja

Odredbom čl. 126. st. 1. ZKP predviđeno je da stručni savetnik između ostalog ima pravo da bude obavešten o danu, času i mestu veštačenja i da prisustvuje veštačenju kojem imaju pravo da prisustvuju okrivljeni i njegov branilac, da u toku veštačenja pregleda spise i predmet veštačenja i predlaže veštaku preduzimanje određenih radnji. U sudskoj praksi se u najvećem broju slučajeva od strane odbrane osporava zakonitost dokaza i to nalaza i mišljenja veštaka, iz razloga jer stručni savetnik nije bio prisutan prilikom obavljanja veštačenja.

U zavisnosti od konkretne situacije, po pravilu sud je bio stanovišta da se ne radi o nezakonitom dokazu samo iz razloga jer stručni savetnik nije pristvovao ili nije bio obavešten o veštačenju. Ukoliko je nakon obavljenog veštačenja data mogućnost stručnom savetniku, kao i okrivljenom i braniocu, da se upozna sa nalazom i mišljenjem veštaka, da iznese svoje stručno mišljenje, stavi primedbe na nalaz i mišljenje veštaka, postavlja neposredna pitanja veštaku i dr., sud je po pravilu bio stanovišta da je nalaz i mišljenje veštaka zakonit dokaz.

Tako je u presudi Vrhovnog kasacionog suda Kzz 769/2022 od 01.09.2022. godine, navedeno da: "...lako je veštačenje čija se zakonitost osporava, obavljeno bez prisustva stručnog savetnika odbrane, kako to nalaže odredba čl. 126. st. 1. ZKP, u konkretnom slučaju se ne radi o dokazu na kojem se presuda ne može zasnivati odnosno o nezakonitom dokazu. Ovo iz razloga što je prvostepeni sud tokom dokaznog postupka na glavnom pretresu ispitao veštaka dr A.A., koji je ispred navedene stručne ustanove obavio veštačenje i potpisao nalaz i mišljenje, na koji način je okrivljenom i braniocu omogućio da veštaku postave pitanja, zatraže objašnjenja i stave primedbe na njegov nalaz i mišljenje u bilo kom delu, što je pravo koje je odbrana koristila ispitujući veštaka."

Vrhovni sud je u pomenutoj odluci ocenio da je veštačenje, u konkretnom slučaju, obavljeno u skladu sa odredbama ZKP koje propisuju preduzimanje ove dokazne radnje i da je okrivljenom i njegovom braniocu na glavnom pretresu kroz ispitivanje veštaka dr A.A., omogućeno preispitivanje jasnoće, potpunosti i ispravnosti nalaza i mišljenja veštačenja Biološkog fakulteta, kao i eventualne protivrečnosti i istinitosti, kao i stručnosti i objektivnosti veštaka, a shodno tome i pravo na delotvornu odbranu.

Saglasan stav je Vrhovni sud zauzeo i u presudi Kzz 1272/2024 od 10.10.2024. godine, u slučaju kada je veštačenje maloletne oštećene obavljeno od strane veštaka pojednica. Konkretno Vrhovni sud je ocenio da je dostavljanjem nalaza i mišljenja veštaka B.B. stručnom savetniku odbrane, i ispitivanjem veštaka na glavnom pretresu, okrivljenom, njegovom braniocu i stručnom savetniku odbrane omogućeno preispitivanje jasnoće, potpunosti i ispravnosti nalaza i mišljenja veštaka, a u skladu sa tim je okrivljenom omogućeno i pravo na odbranu.

Prema tome, sud je stava da iako o psihološkom veštačenju maloletne oštećene sud nije obavestio stručnog savetnika odbrane, ta činjenica, u konkretnom slučaju, ne dovodi u sumnju zakonitost obavljenog veštačenja i njegove rezultate.

Takođe je Vrhovni sud u postupku po zahtevu za zaštitu zakonitosti, u predmetu Kzz OK 21/2021 od 14.04.2022. godine, preispitivao zakonitost dokaza i to zapisnika o fizičko-hemijskom veštačenju opojne droge NKTC, jer su branioci isticali da nisu obavешteni o vremenu i mestu fizičko-hemijskog veštačenja, iako je predsednik veća prvostepenog suda naložio NKTC-u da o veštačenju obavesti i okrivljene i branioce. Specifičnost navedenog slučaja je u tome, jer je veštačenje izvršeno u stručnoj ustanovi i postojao je nalog suda se o veštačenju obaveste okrivljeni i branilac. Međutim, kao i u prethodnim slučajevima stav Vrhovnog suda je da se u konkretnom slučaju ne radi o dokazima na kojima se presuda ne može zasnivati odnosno o nezakonitim dokazima.

Suštinski sud u svakom konkretnom slučaju ocenjuje da li je postupak veštačenja obavljen u skladu sa ZKP i da li je okrivljenom bilo povređeno pravo na odbranu, odnosno da li je data mogućnost stručnom savetniku koji je angažovan od strane odbrane da se upozna sa nalazom i mišljenjem veštaka, stavi primedbe i iznese svoje stručno mišljenje, a imajući u vidu pre svega pravnu prirodu i procesni položaj stručnog savetnika. Ovo stoga, jer stručno mišljenje stručnog savetnika ne predstavlja novi nalaz i mišljenje već izjavu, stručnu primedbu, pojašnjenje datog nalaza mišljenja veštaka. Stručno mišljenje stručnog savetnika, prema zakonskim odredbama, ne može postojati samo za sebe, već je uvek u vezi sa nalazom i mišljenjem veštaka. Navedeno proizilazi iz odredbe čl. 125. st. 1. ZKP, prema kojoj stranka može izabrati i punomoćjem ovlastiti stručnog savetnika tek kada organ postupka odredi veštačenje.

Ukoliko pomenuta izmena i dopuna odredbe čl. 120. ZKP, koja je predložena u Nacrtu zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku (koja izričito propisuje obavezu veštaka da o danu i času veštačenja obavesti okrivljenog, branioca i stručnog savetnika), stupi na

pravnu snagu, sudska praksa će se naći pred novim otvorenim pitanjima, u pogledu zakonitosti dokaza – nalaza i mišljenja veštaka, ako veštak ne obavesti okrivljenog o vremenu veštačenja i pored naloga organa postupka, odnosno u slučaju da dođe do napred navednih procesnih situacija.

Pravo stručnog savetnika da prisustvuje veštačenju

Zakonik o krivičnom postupku, sa jedne strane predviđa obavezu javnog tužioca da stručnog savetnika obavesti da može da prisustvuje veštačenju (čl. 300. st. 5. ZKP), a sa druge strane propisuje istovremeno i pravo stručnog savetnika da bude obavešten o danu, času i mestu veštačenja i da prisustvuje veštačenju kojem imaju pravo da prisustvuju okrivljeni i njegov branilac (čl. 126. st. 1. ZKP). Dakle ZKP izričito propisuje da stručni savetnik ima pravo da prisustvuje veštačenju samo u slučaju kada to pravo imaju i okrivljeni i njegov branilac. U vezi sa navedenim postavlja se posebno pitanje prisustva stručnog savetnika veštačenju?

U odgovoru na ovo pitanje smatramo da treba poći: 1) od zakonske odredbe čl. 126. st. 1. ZKP koja propisuje da stručni savetnik može da prisustvuje veštačenju kojem imaju pravo da prisustvuju okrivljeni i branilac i 2) pravne prirode položaja stručnog savetnika kao krivičnoprocesnog subjekta, koji je akcesorne prirode u odnosu na veštačenje, jer do angažovanja stručnog savetnika može doći tek nakon određivanja veštačenja i delatnost stručnog savetnika po svojoj suštini je izjašnjenje o datom nalazu i mišljenu veštaka, a ne novo veštačenje.

Sudska praksa se nije mnogo bavila ovim pitanjem, jer je, kao što je napred navedeno, uglavnom te procesne situacije posmatrala iz ugla zakonitosti dokaza, i to zakonitosti nalaza i mišljenja veštaka. Sa druge strane, pravna teorija se više bavila pitanjem, kada stranke (okrivljeni i javni tužilac) imaju pravo da prisustvuju dokaznoj radnji veštačenja, u kojim procesnim situacijama i koja su njihova procesna prava. Prema stanovištu pravne teorije, zavisno od vrste veštačenja, ako se veštačenje obavlja u odsustvu organa postupka, a posebno kada je za veštačenje potrebno ispitivanje i posmatranje, npr. kada se veštačenje vrši u stručnoj ustanovi li državnom organu (npr. specijalizovana psihijatrijska bolnica, zatvorska bolnica i sl.) takvom veštačenju stranke nemaju pravo da prisustvuju (Grubač, 2014, str. 240) pa shodno tome, takvom veštačenju ne bi mogao prisustvovati ni stručni savetnik.

Dakle, ako se prihvati pomenuti stav, da stranke, što uključuje i okrivljenog i branioca, nemaju pravo da prisustvuju veštačenju npr. u stručnoj ustanovi gde je potrebno ispitivanje i posmatranje i gde se

veštačenje vrši u odsustvu organa postupka, (npr. prilikom veštačenja oštećenog lica, veštačenja bioloških tragova, hemijskih analiza i sl.), sledilo bi da, shodno odredbi čl. 126. st. 1. ZKP, veštačenju ne može prisustvovati stručni savetnik.

Drugo je pitanje, da li u slučaju kada se vrši veštačenje ličnosti okrivljenog, u specijalizovanoj ustanovi npr. psihijatrijsko veštačenje (tada je okrivljeni prisutan po samoj prirodi veštačenja i praktično predstavlja predmet veštačenja), da li u tom slučaju stručni savetnik ima pravo da prisustvuje veštačenju, posebno imajući u vidu pravo stručnog savetnika da u toku veštačenja pregleda spise i predmet veštačenja i predlaže veštaku preduzimanje određenih radnji (Vid. Ćirić, 2022).

Pored toga, veštačenje se može izvršiti i pred samim organom postupka, u prisustvu okrivljenog i branioca, punomoćnika i drugih učesnika postupka, npr. analizom utvrđenih činjenica, neposrednim kontaktom sa okrivljenim, razgovorima, praćenjem postupka okrivljenog u toku procesnih radnji, neposrednim uvidom u medicinsku dokumentaciju, ispitivanjem pisanog materijala koji potiče od okrivljenog (dnevnici, korespondencija, rukopisi i dr.) i tokom takvog veštačenja, nije sporno, da stručni savetnik može da prisustvuje veštačenju.

Pravo okrivljenog na naknadu troškova krivičnog postupka za angažovanje stručnog savetnika

Sudska praksa je jedinstvenog stava da okrivljeni pod zakonom propisanim uslovima ima pravo na naknadu troškova krivičnog postupka na ime angažovanja stručnog savetnika. Odredbom čl. 265. st. 1. ZKP je propisano da kad se obustavi krivični postupak ili se optužba odbije ili se okrivljeni oslobodi od optužbe, nužni izdaci okrivljenog i nužni izdaci i nagrada branioca i punomoćnika (čl. 103. st. 3. ZKP), kao i nagrada veštaka i stručnog savetnika, padaju na teret budžetskih sredstava suda.

Odredbom čl. 261. st. 1. ZKP propisano je da su troškovi krivičnog postupka izdaci učinjeni povodom postupka, od njegovog pokretanja do njegovog završetka, dok je u st. 2. tač. 7. istog člana određeno da troškovi krivičnog postupka, između ostalog, obuhvataju, nagradu stručnom savetniku.

Pravilnikom o naknadi troškova u sudskim postupcima iz 2020. godine, propisani su uslovi, visina i način naknade troškova koji u sudskim postupcima, između ostalih, pripadaju i okrivljenom. Odredbom čl. 19. st. 1. navedenog Pravilnika, propisano je da stručni savetnik ima pravo na nagradu 50% od nagrade veštaka.

Polazeći od citiranih odredbi ZKP i Pravilnika o naknadi troškova u sudskim postupcima, Vrhovni sud je, odlučujući o zahtevu za zaštitu zakonitosti, u presudi K33 374/2023 od 27.04.2023. godine, našao da je povređen zakon na štetu okrivljenog rešenjima nižestepenih sudova kojima je odbijen njegov zahtev za naknadu troškova krivičnog postupka na ime nagrade stručnog savetnika.

Prema stavu Vrhovnog suda u presudi Kzz 374/2023 od 27.04.2023. godine, "nagrada podrazumeva novčanu naknadu određenom licu za njegov rad", pa kako je okrivljeni angažovao stručnog savetnika u krivičnom postupku koji je protiv njega vođen zbog određenog krivičnog dela, u odnosu na koje delo je krivični postupak obustavljen, to okrivljenom pripadaju troškovi na ime nagrade za angažovanje stručnog savetnika, čija visina se određuje u skladu sa čl. 19. st. 1. Pravilnika o naknadi troškova u sudskim postupcima.

U vezi sa pomenutim je posebno značajna primena odredbe čl. 59. ZKP – "postavljeni punomoćnik" i odredbe čl. 77. st. 1 – "odbrana siromšnog". Prema pomenutim odredbama oštećeni kao tužilac i okrivljeni imaju pravo i da organu postupka podnesu zahtev za postavljanje stručnog savetnika na teret budžetskih sredstava, ukoliko se radi o licima koja prema svom imovnom stanju ne mogu da plate nagradu i troškove stručnog savetnika, pod zakonom propisanim uslovima. U slučaju odbijanja zahteva, okrivljeni i oštećeni kao tužilac imaju pravo žalbe, o kojoj odlučuje sudija za prethodni postupak ili veće (čl. 21. st. 4. ZKP).

Odnos stručnog savetnika, veštaka i stručnog lica u krivičnom postupku

U krivičnom postupku pored veštaka i stručnog savetnika, postoji i treći krivičnoprocesni subjekt koji pruža stručnu pomoć organu postupka, a to je stručno lice. Može se postaviti i pitanje, procesnog položaja i uloge stručnog lica, u odnosu na procesni položaj stručnog savetnika i veštaka. Zajedničko za sva ova tri krivičnoprocesna subjekta je da daju svoje stručno mišljenje u krivičnom postupku. Prema tome, stručno znanje je osnovno obeležje koje predstavlja sličnost između ovih krivičnoprocesnih subjekata. Sa druge strane, osnovne razlike između veštaka, stručnog savetnika i stručnog lica se ogledaju u: 1. načinu pružanja stručne pomoći, 2. procesnoj formi fiksiranja rezultata njihove delatnosti i 3. njihovom procesnom položaju u krivičnom postupku.

Stručni savetnik, pruža stručnu pomoć stranci koja ga je angažovala u oblasti u kojoj je određeno veštačenje, ali u krajnjem, svojim stručnim

mišljenjem, takođe doprinosi utvrđivanju pravno-relevantnih i drugih činjenica koje su od značaja za rešenje konkretne krivične stvari. Veštak pak pruža stručnu pomoć organu krivičnog postupka. Možemo takođe reći da je procesni položaj veštaka u krivičnom postupku mnogo povoljniji u odnosu na procesni položaj stručnog lica i stručnog savetnika. Veštak, je jedan od ključnih krivičnoprocesnih subjekata pri utvrđivanju činjeničnog stanja, i ima mnogo šira prava u svojoj delatnosti, mnogo je samostalniji ali i mnogo odgovorniji za svoju delatnost od stručnog savetnika a i stručnog lica. Konkretno, od datog nalaza i mišljenja veštaka često zavisi dalji tok krivičnog postupka i krivična sankcija koja će se izreći u posmatranom slučaju. Osnovna razlika između veštaka i stručnog savetnika je u tome što stručni savetnik organima postupka ne daje nalaz i mišljenje o svojim stručnim zaključcima, već svojim iskazom samo ukazuje na neke nedostatke ili svoja zapažanja u odnosu na nalaz i mišljenje veštaka (Janković, Jocić, 2017).

Stručno lice je stručnjak, specijalista koji pruža pomoć organu krivičnog postupka u razjašnjenju pojedinih tehničkih i drugih stručnih pitanja, odnosno pruža pomoć u izvođenju pojedinih dokaznih radnji, za čije je izvođenje potrebno posebno stručno znanje (Vodinelić, 1972).

Stručno lice, prema krugu svojih procesnih ovlašćenja, nije ni svedok, ni veštak, ni stručni savetnik, on je neka vrsta pomoćnika organu postupka, iako prema zakonskim odredbama i sudskoj praksi nema smetnji da se stručno lice sasluša kao svedok o onome što je zapazio prilikom pružanja svoje stručne pomoći (Stevanović, 1980).

Pomoć stručnog lica koristi se uglavnom u istrazi, ali se može koristiti i pre istrage i posle završene istrage. Javni tužilac, angažuje stručno lice u prethodnom postupku "radi razjašnjenja pojedinih tehničkih ili drugih stručnih pitanja koja se postavljaju u vezi sa pribavljenim dokazima ili prilikom saslušanja osumnjičenog ili preduzimanja drugih dokaznih radnji" (čl. 300. st. 9. ZKP). Ukoliko javni tužilac, saslušavajući okrivljenog i svedoke ili odlučujući o fiksiranju tragova ili privremenom oduzimanju predmeta, oceni da mu je potrebno da raspolaže određenim stručnim saznanjima, da bi mogao da oceni šta je u datom slučaju važno za istragu, o čemu i u kom pravcu treba postaviti pitanja, na čemu zasnivati svoje primedbe, može zatražiti potrebna obaveštenja od stručnog lica (Đurđić, 2008). Stručna lica, kao što su psiholog, pedagog, psihijatar, mogu imati poseban značaj prilikom ispitivanja posebno osetljivih svedoka (član 104. ZKP), kao što su maloletna lica, lica sa određenim psihičkim problemima, žrtve nasilja i dr., a koja u daljem toku krivičnog postupka, mogu biti i predmet psihijatrijskog veštačenja. Dužnost stručnog lica je dvostruka on

na traženje organa postupka daje obaveštenja i istovremeno pruža stručnu pomoć. Takođe pomoć organu postupka koji preduzima uviđaj mogu pružati po njegovoj odluci i pod njegovim rukovodstvom, stručna lica odgovarajuće struke (forenzičke, saobraćajne, medicinske i dr.) radi obavljanja pojedinih kriminalističkih stručnih ili tehničkih poslova (čl. 133. st. 3. ZKP) (Grubač, 2014, str. 557).

Kada je u pitanju forma u kojoj se u krivičnom postupku fiksira rezultat delatnosti veštaka, stručnog lica i stručnog savetnika, mogu se uočiti značajne razlike. Rezultat veštačenja se fiksira se u posebnom procesnom spisu, tj. u pisanom nalazu i mišljenju veštaka, odnosno u zapisniku o ispitivanju veštaka, koji sadrži njegov nalaz i mišljenje.

Rezultat delatnosti stručnog savetnika je njegov iskaz, koji može biti dat u pisanoj formi, kao i usmeno na zapisniku o njegovom ispitivanju i ne podleže nekoj posebnoj procesnoj formi.

Rezultat delatnosti stručnog lica manifestuje se u jedinstvu sa rezultatom delatnosti organa krivičnog postupka, tj. ovaj rezultat se fiksira u istom procesnom spisu u kome se fiksira i rezultat izvedene procesne radnje, npr. u zapisniku o uviđaju, ili zapisniku o ispitivanju okrivljenog itd.

Kada je u pitanju uloga rezultata delatnosti veštačenja, iskaza stručnog savetnika i iskaza stručnog lica u dokaznom postupku, važno je istaći da samo veštačenje predstavlja dokaznu radnju. Iskaz stručnog savetnika ima dokaznu snagu i sud se u obrazloženju presude može na njega pozivati, međutim isti ne predstavlja samostalnu dokaznu radnju, već se može ceniti samo u okviru preduzete dokazne radnje veštačenja. Kada je u pitanju stručno lice isto ima više konsultativnu ulogu prilikom obavljanja tačno određene dokazne radnje i predstavlja najčešće deo te preduzete dokazne radnje, a ne samostalnu dokaznu radnju.

ZAKLJUČAK

Uvođenje stručnog savetnika u krivični postupak kao krivičnoprocesnog subjekta koji raspolaže stručnim znanjem i koji može pružati stručnu pomoć strankama u jednoj od najznačajnijih dokaznih radnji u veštačenju, predstavlja značajan korak u potpunijem ostvarivanju prava na odbranu okrivljenog. Sudska praksa je pokazala, da je stručni savetnik pre svega angažovan od strane odbrane u krivičnom postupku i predstavlja pomoć odbrani da bolje razume veštačenje, stavi primedbe i odgovori na stručna pitanja. Uloga stručnog savetnika u krivičnom postupku potrebna je radi

jačanja položaja okrivljenog, radi ostvarivanja principa kontradiktornosti i jednakosti strana u postupku.

Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, čija radna verzija je u proceduri, takođe ide u pravcu proširivanja prava i uloge stručnog savetnika, upravo određivanjem obaveze veštaka da obavesti stručnog savetnika o vremenu veštačenja, čime se povećava njegova mogućnost da prisustvuje veštačenju, kao i propisivanjem obaveze oragna postupka da vodi računa o tome da li postoje razlike u nalazu i mišljenju veštaka i stručnom mišljenju stručnog savetnika, te da ukoliko te razlike postoje organ postupka može narediti da se veštačenje ponovi. Takođe se prvi put uvodi u ZKP zakonski termin "stručno mišljenje" stručnog savetnika, do sada je postojao samo termin "izjava", što dodatno jača poziciju stručnog savetnika i njegov stručni rad približava nalazu i mišljenju veštaka.

Možemo rezimirati da je uloga stručnog savetnika u krivičnom postupku potrebna pre svega radi ostvarivanja prava na odbranu okrivljenog, kao i radi dosledne primene principa kontradiktornosti i jednakosti strana u postupku. Stručni savetnik može okrivljenom pružiti pomoć na planu boljeg razumevanja nalaza i mišljenja veštaka i doprineti potpunijem ostvarivanju njegovih procesnih prava.

LITERATURA

Bejatović, S. (2016) 'Pravni lekovi u krivičnom postupku kao instrumenti zakonitosti rešenja krivične stvari (pojam, vrste, stanje i iskustva u primeni)', u: Bejatović, S. (ur.) *Pravni lekovi u krivičnom postupku - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji, 9-27.

Bilten sudske prakse Okružnog suda u Kraljevu (2007) br. 2/2007. Beograd: Intermex.

Čirić, Z. (2022) 'Psihijatar kao stručni savetnik u krivičnim postupcima', *Međunarodna naučno-stručna konferencija "Krivičnoprocesni instrumenti efikasnosti državne reakcije na kriminalitet"*, Doboj, 15. april, 2022. GrafoMark, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, 291-303.

Đurđić, V. (2008) 'Krivično procesno zakonodavstvo kao normativna pretpostavka efikasnosti postupanja u krivičnim stvarima', *Krivično zakonodavstvo, organizacija pravosuđa i efikasnost postupanja u krivičnim stvarima*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.

Grubač, M., Vasiljević, T. (2014) Komentar Zakonika o krivičnom postupku –trinaesto izdanje-prema Zakoniku iz 2011, Beograd: Projuris.

Ilić, G., Majić, M., Beljanski, S., Trešnjev, A. (2012) *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Beograd: JP Službeni glasnik.

Janković, D., Jocić, D. (2017) 'Stručni savetnik kao subject psihijatrijskog veštačenja: procesni položaj i doprinos veštačenju', *Mere bezbednosti medicinskog karaktera-pravni i medicinski aspekt*. Misija OEBS u Srbiji u saradnji sa Srpskim udruženjem za krivičnopravnu teoriju i praksu, 111-127.

Marinković, D., Stevanović, A. (2014) 'Metode profilisanja izvršilaca krivičnih dela u kriminalističkim istragama'. *NBP, Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 73-90.

Radosavljević, D. (2012) 'Saobraćajno-tehničko veštačenje, veštak i stručni savetnik kroz novi Zakonik o krivičnom postupku u Republici Srbiji', *XI Simpozijum "Analiza složenih saobraćajnih nezgoda i prevare u osiguranju"*. Zlatibor: 2-27.

Škulić, M. (2013) 'Novi Zakonik o krivičnom postupku-Očekivanja od primene', *Nova rešenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primena*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.

Škulić, M. (2018) 'Dokazna radnja – veštačenje u sudskim postupcima', *Časopis udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije*, 2, 5-9.

Stevanović, Č. (1980) 'Položaj stručnog lica u krivičnom postupku', *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*. Niš: Pravni fakultet, 235-255.

Vasiljević, T., Grubač M. (2002) *Komentar zakonika o krivičnom postupku*. Beograd: Službeni glasnik.

Vodinelić V. (1972) 'Neki osnovni praktični i teoretski problemi kriminalističkih ekspertiza'. *Pravni život*, 11.

Propisi

Krivični zakonik (2024), Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 94/2024.

Pravilnik o naknadi troškova u sudskim postupcima (2020), Službeni glasnik RS br. 9/16, 62/16 i 13/20.

Zakonik krivičnom postupku (2021), Službeni glasnik RS, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - odluka US i 62/2021 - odluka US.

Internet izvori

Ministarstvo pravde Republike Srbije, *Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku*. Dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/sr/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php> (pristupljeno: 27. april 2025.).

Dijana JANKOVIĆ*

EXPERT ADVISOR - CRIMINAL PROCEDURAL POSITION AND COURT PRACTICE

One of the most important novelties in the domestic criminal procedural law is the introduction of the expert advisor in criminal proceedings, as a qualified in the field in which the expertise is demanded. Providing services in criminal procedure by the experts of the same field of expertise as engaged expert witnesses, is known before in the practice but was given it's official form by amending and supplementing of criminal procedural legislation. Since the activities of the expert advisor are related to the expertise, special attention will be payed on the authorization of the expert advisor in the case of expertise concerning the relation between the expert and the expert advisor in the criminal procedure as well as the evidentiary strength of their opinions.

Keywords: expert advisor, expertise, expert, professional person

© 2025 by authors

Ovaj rad se objavljuje pod licencom Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

* PhD, Judge of the Supreme Court, Republic of Serbia. E-mail: dijana.jankovic@vrh.sud.rs